

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд на Десислава Тимчева на тема „Поетика на пространството в художественото творчество на Жоао де Мело”

от проф. д-р Петър Моллов

В Увода на труда ясно се очертават целите, които си поставя авторката, и се аргументира необходимостта от предприемане на въпросното изследване. Тук се дава заявка за всеобхватност и задълбоченост на проучването, която ще се конкретизира по-нататък в ядрото на работата. Авторката отбелязва, че цели да проучи художествената репрезентация на физическите характеристики на пространствата в творбите на Жоао де Мело, но интересът ѝ не се ограничава до физическите обекти, а ще разгледа пространствата и като средство за художествена интерпретация на историческата и социалната обстановка в Португалия преди и след края на режима на Салазар. Третата стъпка ще бъде по посока на разкриване на ролята им за изграждане на психологическия портрет на персонажите. Така изследователката възнамерява да покаже как пространствата се превръщат в смислопораждащи елементи от наратива. Както ще видим, зададената посока на търсене е вярна и продуктивна.

В уводната част дисертантката очертава и структурата на работата, уточнява корпуса, на който ще се основава анализът (два романа – *Плачещи щастливи хора* и *Обърканият човек*, новелата *За митовете: триптихът на корабите*, пътеписът *Тайната на Азорските острови*, сборникът с разкази *Кораби в нощта* и разказите *За началото и за водата*, *За времето: неговите корабокрушеници*, *Рожденият ден*, *Костите на моето тяло*, *Болестта* и *Теория за лудниците*) и представя един панорамен поглед върху творчеството на португалския писател, като очертава тематичните акценти в него, което намираме за удачно, тъй като той е слабо познат у нас.

Първата глава представлява теоретичната основа на труда. Тя проследява различните концепции за пространството, неговите характеристики и функции в художествената творба, като се фокусира върху най-значимите приноси на световноизвестни учени, но не пренебрегва и португалските и българските изследователи. Трябва да се подчертае, че докторантката е подбрала много удачно включените тук разработки и е акцентирала върху онези аспекти, които са ѝ послужили в работата по избраната от нея тема. Изложена и коментирана е концепцията за хронотопа на Бахтин и последващото ѝ развитие в трудовете на Кеунен, Бемонг и Борхарт, Холкист, Серафимова. Проследява се визията за пространството според класическата и посткласическата наратология – Женет, Чатман, Бал, Принс, Зоран, Рейш и Лопеш, Бриджман, Флудерник, Фрийдман, Раян, Денерлейн, Маркюсен, Тодоров; подчертава се приносът на феноменологията; откроява се важността на изследванията на Гастон Башлар и Мишел Фуко; посочват се най-актуалните концепции (Боржеш Фильо, Серафимова).

Докторантката е представила една широка панорама на концепциите за пространството и неговите функции в литературната творба, като показва умение да извлича същината, да обобщава и да откроява приноса на различните изследователи. Теоретичната глава е безспорно добре конструирана и полезна за по-нататъшното изследване.

Следващите три глави са ядрото на работата – анализ на проявленията и функциите на пространството в избраните от авторката на труда произведения. Изследването е разделено удачно на три големи части според различните измерения на пространството – физическо; историческо и социално; психологическо.

Втората глава е посветена на физическото пространство. Разглеждат се островното пространство, водното пространство като граница между двата свята – провинциалния островен и метрополиса – и градът,

определен като обетованата земя на развития съвременен свят. Авторката разглежда трите пространства като ги обвързва с жанровите характеристики на творбите, обяснява символната им натовареност, посочва изразните средства, с които са представени. Пространствата са осмислени от различни гледни точки – сетивните възприятия на персонажите, емоционалните реакции, които предизвикват, влиянието, което оказват върху живота им.

Третата глава е посветена на пространствата като отражение на социалната и историческата действителност в Португалия от последните три десетилетия на XX век и началото на XXI век. Тук отново вниманието се фокусира върху островното и градското пространство, като към тях се добавя и корабното пространство. Анализът е насочен към това да се изследва връзката им с историческото развитие на Португалия и с индивидуалните съдби и преживявания на персонажите на социалните, икономическите и културните процеси.

Преди да пристъпи към задачите, които си е поставила в тази глава, дисертантката уместно очертава литературно-историческия контекст на изследваните творби: пред- и следреволюционния период в Португалия, Колониалната война, миграционните процеси. Следва анализ на социално-историческите измерения на пространствата в избраните за изследване творби. Анализът е подробен и показва отлично познаване както на литературните произведения, така и на социално-историческия контекст, който те отразяват.

Четвъртата глава се фокусира върху психологическите измерения на пространството. Тук в най-голяма степен се разкрива сложната връзка между средата и личността: ролята на пространствата за изграждане на човешката идентичност или нейната загуба, за оформяне на психическия свят на персонажа, както и трансформациите, които настъпват в образа на пространството, пречупен през преживяванията на индивида.

Дисертантката разглежда пространствата на дома и града, но особено интересни в тази част са наблюденията ѝ върху пространството на тялото и по-конкретно представата за тялото „като за гранично материално пространство, което е особено чувствително към двете пространства, които разделя – материалното пространство на външния свят и нематериалното интимно пространство на човешката душевност.” (с. 209).

Използвайки терминологията на Фуко, авторката на труда обособява още две пространства (хетеротопии), върху които фокусира вниманието си – лудницата и манастира.

Трудът на Десислава Тимчева ни води на пътешествие из пространствата и съдбите на множество персонажи на Жоао де Мело, като показва разнообразната смислова натовареност на пространствата и тяхната важна роля в творчеството на писателя. Анализът на авторката показва убедително смисъла и символиката, които пространствата придобиват в контекста на всяка творба в зависимост от обстоятелствата, белязали живота на персонажите, осветлява ролята, която пространствата играят в тяхната съдба, и как кореспондират с преживяванията им. Много добре се проследява как едно и също пространство добива различна смислова и емоционална натовареност в зависимост от гледната точка на персонажите. А тя е повлияна, от една страна, от промените, които настъпват в техния светоглед в хода на житейския им път, но, от друга страна, и от трансформациите, които търпи самото пространство с течение на времето.

Бих искал да обърна специално внимание на един ценен, според мен, принос на изследването – то проследява историческите и социалните аспекти, застъпени в много от творбите на португалския автор, като показва как пространствата допринасят за тяхното разкриване.

Трудът на Десислава Тимчева показва добро познаване и осмисляне на теорията и представлява детайлно и задълбочено изследване на

пространството и неговата роля в избрани творби на съвременния португалски писател Жоао де Мело. Авторката е направила задълбочен прочит на изследваните творби и показва отлични аналитични способности.

Ясното и стегнато изложение не буди въпроси, така че въпросът, който бих искал да задам на авторката на труда, излиза отвъд неговите граници: в кои други съвременни португалоезични автори открива богат материал за изследване на ролята на пространството и би ли се заела да разшири проучванията си в тази насока, може би в сравнителен план?

Библиографията е богата и добре подбрана.

Авторефератът отразява вярно и точно съдържанието на монографията.

Дисертантката има три публикации по теми, свързани с представения за рецензиране труд – „Образът на Лисабон в романа *Плачещи щастливи хора*”, статия, включена в сборника от Четирнадесетата конференция на нехабилитираните преподаватели и докторанти във ФКНФ от 2017 г.; „Постмодерен прочит на града в романа *Обърканият човек*” в сборник с доклади от Националните филологически четения за студенти и докторанти на Югозападния университет „Неофит Рилски” от 2019 г. и „Разгръщане на градското пространство посредством еволюцията на персонажа в разказа *Облак в очите*”, Филологически форум, 2020 г.

Смятам, че рецензираният дисертационен труд има всички необходими качества, за да бъде присъдена на Десислава Тимчева образователната и научна степен доктор.

София, 7.12.2020 г.

Проф. д-р Петър Моллов